

EVANGYÉLIOMI PROTESTÁNS LAP.

Megjelen minden héten egyszer egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt negyedévre 1 frt 50 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt, kétszáz szóig 2 frt, bélyegdíj 30 kr; csakis egyház és tanodát érdeklő hirdetések fogadtatnak el. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Fűvészkert-utca, 1078. sz. a. intézendők.

Az orthodoxia pesti*) új mérve-

A mai köztudat mint absolut vallási kriterion.

Az anyagi dolgok mértékei megváltozván, s a szellemi (bizonyos körökben) az agyvelő phosphoessentiája lévén, opportunusnak látszott Sylveszter alkonyán a vallási dolgokra nézve is új mértéket kísérteni meg, s megszületett az orthodoxia új pesti mérve, s a végzetes négy pont a „Szemlében,“ **) melyek a régi fogalmaknak egészen új tartalmat adnak.

Az igazhitűség új mérve Pesten a „köztudat.“

A ki ezen köztudat áramlatán uszik, az igazhitű, a ki nem, az eretnek.

A köztudat itt élénk áll, mint határozó elv, s azt mondja, hogy „ne tovább. Én vagyok az Alpha és az Omega.“

Bocsánat, mi megvizsgáljuk ezen elvet. Szeretnők tudni még azt is, bir-e az elv jellemével. Elég szilárd-e arra, hogy elv lehessen, és határozó?

A „Szemle“ köztudata, egyáltalában nem absolut tudat, hanem oly tudat, mely nem határozott tartalomra, hanem egyszerűen a többségre támaszkodik, s így minden embernyommal megváltozik, s ujjal cseréltetik fel, s a mi az előtt igaz volt, az azután lesz hamis, mihelyest ideje lejár, s az állítólagos többség tőle elpártolt.

Továbbá lévén minden tartományban a köztudat más: tehát a mi az egyik tartományban igaz, az más tartományban már lehet igaztalan.

Ez a „Szemle“ szerint szerfelett correct eljárás. De még is szükségesnek látja igazolni, s a mi ismét csudálatos, a fogalmakat nem a Logicából, hanem a történelemből verificálja. Ez ismét nem bölcsé-

*) A helyről hol eredt; kérdés: hogy az aláíró tanáron kívül osztja-e más is az ő nézetét? Addig csak egy ember véleménye.
S z e r k.

**) „Egyházi Szemle,“ megjelenik kéthetenként egy iven; előfizetési ára egész évre 3 frt. Budapest. Felelős szerkesztő és kiadó Kovács Albert.
S z e r k.

szeti álláspontra, ott keresni valamit, a hol ex offo is tüzetesen nem tárgyalatik.

„Szemle“ felhoz egy tartományi zsinatot, s azt oda állítja szemközt egy egyetemes zsinattal. Az egyház történelemben, honnan meríti „Szemle“ fogalmát, ez két külön kategória, az egyetemes zsinat lévén a ker. öntudat egyetemes nyilatkozatának organuma, a tartományi nem. Ez most „Szemlé“-nek mindegy, de az egyháztörténelemnek nem mindegy. Ily alapon azután „megpróbálja a protestantismus vallási és erkölcsi életét élénkebbé tenni oly irányban, mely a magyar prot. nép mai köztudatával összhangzásban áll, tehát csak a „ma“ köztudatával.

„Szemle“ elismeri, hogy a mai köztudat holnap elvesztheti helyét; mert mai. A holnap mást vallhat, és még is ily mozgó fővényen akarja regenerálni a magyar prot. népet, az az annak vallási és erkölcsi életét.

„Szemle“ nem óhajtja a dolgot saját igazságában, eszméjében felkeresni, megelégszik csupán a mai köztudat alakjával.

De hisz mi az a mai köztudat?

Semmi egyéb, mint az, a mi a múlt évben korszellem volt.

„Szemle“ belátta azt, hogy a vallási s erkölcsi igazságok terén oly ephemer valamivel, minő a korszellem, ma már az olvasó közönség szemébe port hányni nem lehet, s felfedezte a köztudat inponensebb kifejezését.

A tudat már tudományosabb szinnel bir, mint a korszellem.

E tudat nem egyszerű tudat, hanem köztudat.

De hát a tudat akkor tudat, ha veleje, határozott tartalma is van. Különben hiába köz, az még sem lesz tudat... ha „heu quam pulchra species, sed cerebrum non habet.“

A tudat akkor tudat, ha absolut és nem ha köz. Absolut akkor, ha benne a tárgy ész eszme, a lét és tudat egysége felmutatható!

Absolut bölcsészeti állásponton a szellem önbizonyossága alapján a realitást, mint saját tartalmát tudja, vagyis a tudat és lét azonosságát.

Az oly eszme, melynek határozott tartalma nincs, az

 Teljes számú példányok még mindig kaphatók.

önmagából sem önmagát közvetlenül, sem a realet, mint öntárgyasulatát ki nem bocsáthatja, s az öntudatnak alapja nem lesz soha, ha az egész világ vallaná is. Az olyan eszme nem is eszme.

„Szemle“ tudatának nincs határozott tartalma, (tartalma a mai nap hite.) tehát az nem tudat, hanem csak vélemény, vagy ha úgy jobban tetszik, kornézet. De ha még is minden dialectica ellenére, tudatnak kereszteltetik el: akkor lesz egy állítólagos többség tudata.

E tudatnál már szükség van a többségre.

A többség a politikában, a mi az érdekek és exigenziák tudománya még megjárja, de ott, hol az absolute igazat keressük, nincs semmi helye. Itt körülbelől áll az, a mit Seneca elmond: „Argumentum pessimi turba est.“

Az igazságra nem szavazunk!! Méltóztassék megbocsátani.

Az igazság akkor is igazság, ha nem csak a mai többség, hanem a mai egész emberiség ellene szavazna.

Egykor ama töviskoronás király, kit mai nap dethronizálni akarnak, egymaga állt az ellenható világgal szemközt, s azt mondá: „Ha ég és föld elmúlnak, az én beszégek nem múlnak el soha. Én vagyok az út, igazság, és az élet.“ A többség keresztalálra ítélte, s a történelem neki szolgáltatott igazat. Megölni lehetett, de sirba zárni, s dethronizálni nem, s lett az örök szellemkirály s a világot meghódította még arról a gyalázatos haláljáról is.

S az a tizenkét halász mi volt az akkori köztudat, a többség ellenében, s a történelem világítélete kinek adott igazságot?

Én a történelemből azt tanultam, hogy nem a többség, hanem nagy eszmék az elvek határoznak, vagyis végre az absolut szellem világ terve határoz az emberiség sorsa felett, s azt, hogy az igazat ugyan egyidőre elnyomi lehet, de megsemmisíteni soha. Minden gyalázat és sir csak diadalmát neveli . . . Az igazság az egyedüli isteni, s a legnagyobb bölcsész iskolája szerint a keresztyénség az absolut igaz vallás. E bölcsész már nem a köztudat, hanem az absolut tudatnak bölce, s oly magas helyen áll, hová felnézni a mai köztudatnak lehet, de lenézni nem.

Méltóztassék megbocsátani, midőn oly vallási igazságokról vagyunk szó, melyek XIX századon át az emberiség legszentebb érdekeit hűségesen fedték, szellemi és társadalmi életének szabályozói, irányzói voltak, oly lengeteg valamit, mint a mai köztudat (a mely még szabályozó, irányzó hatalmát valamely lélekemelő tényben fel nem mutatta) felhozni se nem elég komoly dolog, se nem méltányos.

Az igazhitőség mérve soha sem volt a pusztá köztudat, vagy is a többség a ker. egyházban, hanem az evangéliumokban és apostoli levelekben közölt isteni kijelentéseken alapuló tannal azonos hit. Luther,

Kálvin, Zwingli nem hivatkozhattak másra, mint a hit dolgában örök szabályozó elvre, az Irásra, s az első még a wormszi gyűlésen is kész volt lemondani tételeiről, ha az Irásból ellenkezőről győzetik meg . . . s a nyilvános vitáknál később egyedül az Irás főbiróságát ismerte el. Ezen irástanokon emelkedő hitközösség az Egyház, s ez az Irásból igazolja hitét még a Krisztus Istenségébe is, nem a többség alapján.

Bölcsészeket idézek.

Rosenkranz Eschenmayer ellen védi Hegelt. Eschenmayer ugyanis szemére veté Hegelnek, hogy ez a Krisztusban magát az Istent látja. Rosenkranz így válaszol: „Csudálni lehet, hogy oly ember, ki az Irást minduntalan, mint fegyvert használja, ignorálja e tételeket: Minden valami az Atyáé, az enyém is. — Senkisem mehet az Atyához csak általam. — A ki engem lát, látja az Atyát.“

Tehát a hit dolgában nekünk az Irás kriterionunk, és nem a köztudat pusztán.

Különben „Szemle“ Samosatai Pál érdekében az antiochiai tartományzsínatra hivatkozik, s ott oly köztudattal találkozik, mely Samosatai Páléval megegyezett.

Utána jártam a dolognak. Legrégibb történész e tárgynál Eusebius. Ez azonban két antiochiai zsinatot közöl Samosatai Pál ügyében. Első 265 (XXVII. §.) Itt sokan erélyesen kikeltek Samosatai Pál nézete ellen, s Eusebius ezt haeresis és blasphaemiának nevezi el. Azonban voltak pártolói is. De ezen pártnak részére hajlása nem bír az egyetemesség jellemével, s nem volt köztudat, hanem csak párttudat. — A második volt 270,273. (XXVIII. §.) Itt már Malchion a zsinat szónoka erélyesen megszármoltatja és leveri Samosatai Pált. — Ennél fogva nincs tudomásunk oly antiochiai zsinatról, a mely Pál tulhajtott nézetét teljesen magáévá tette volna, melynek köztudata Samosatai Pál tudata lett volna.

„Szemle“ tovább érvel, s hivatkozik a corveyi barátira Paschasius Radbertre a IX. századól. Ez „Szemle“ szerint „tudományosan, s részletesen kifejtette hogy az urvacsorában a kenyér, és a bor lényege átváltozik, s az egész egyház köztudata fellázadt ellene.

Ugyan kérem, méltóztassék olvasó közönségének megnevezni azon közzsínatot, a melyben Paschasius Radbertus nézetét „tudományosan és részletesen kifejtette volna? Én részéről ily közzsínatról nem tudok semmit; mert későbbi e tárgyban határozó lyoni zsinat messze tul esik Paschasius korán. Felszólalt ellene a sokkal tudományosabb Rabanus Maurus . . . és Erigena, és saját zárdájában a sokkal jelentékenyebb Ratramnus. De Paschasiusnak a hajszálla sem görbedt meg. Sőt épen ez volt a baj, hogy a nép hajlamával a középkorban jobban megegyezett a csudaszerű, mint a fogalmi.

Tovább haladva „Szemle“ azt hiszi, hogy mivel szerinte a mai Genf nem ragaszkodik Kálvin dogmáihoz: te-

hát ott a mai köztudat az orthodox. E szerint tehát a Kálvint Strassburgba kergető libertinismus is ép oly orthodox volt, mint a mai. Természetesen a libertinismusnak dogmái nem az Irásból választottak, hanem egészen sajátosságos helyről, a mely minden lehetett, csak szent nem!

Felhozza még a hollandi kisebbséget is (5000 fő). Ez elég vakmerő a dordrechi nemzeti zsinat pontjaihoz ragaszkodni, s azt kívánta a többségtől, hogy ez igazolja magát előtte; mert ez szakadt el a hollandi egyháztól, s ő maradt hű ahoz, és így a kisebbség meri magát orthodoxnak nevezni. . . De hát a mai nemzeti köztudat ellene nyilatkozott, s ebből „Szemle“ azt huzza ki, hogy ama kisebbségnek nincs igaza; mivel „szám határoz csupán és nem az alapelv.“

Mit mondana erre „Szemle?“ Azt, a mit elmond, a következő pontban. A trienti zsinat után három századra az új római köztudat (azon néhány egyháznagy t. i. most a „Szemlé“-nek ennyi is elég köznek!) megszavazza a pápa csallhatatlanságát a többség alapján.

Ez „Szemlé“-nek most oly correct eljárás volt, hogy vele érvelni is lehet. A többség kielégítő sanctio mindenre. Ha a párisi köztudat megszavazza, hogy „nincs Isten,“ azt is a többség tette a köztudat alapján, hite, a mi az absolut hitetlenség volt tényleg, most végre 1874 végén orthodox czímet nyert Pesten, de méltóztassék megbocsátani, más helyen schol, legkevésbé az egyháztörténelemben.

Az, hogy a realis keresztyénség élet- és hitalapja az Irásban közölt isteni kijelentés (vele áll, vele esik) az, most nem jó tekintetbe. Az, hogy a realis keresztyénségnek csakis határozottan az Irás alapján lehet normalis módon fejtekezni, az „Szemlé“-nek nagyon bajos dolog volna, mert hiszen úgy a modern Protestantismusnak az Irásban kijelentéseket is kellene elismerni és tisztelni; már pedig a mai egyet nehezen mondaná el Rosenkranzzal, a hegelista bölcsészszel a Krisztusról, „A ki engem lát, látja az Atyát.“ Sem Péter apostollal: „Te vagy Krisztus az élő Istennek fia.“ A Biblia a reformerek előtt pusztán emberi mű. Ott áll Linus, Orpheus, Hesiodus könyvei mellet a régiek tárában. Világosabb a moderneknek a bebizonyítandó hypothesiseken előállott természettudomány, a mely anyagelvű alapokon előadja, miként állott elő az ő Chaosból a rendetlenségek absolutumából az örökrendű világegyetem. Miként szüntette meg magát az ő anya, az absolut zür, hogy végre elszülhesse az örök rendet daczára annak, hogy „Nemo dat, quod non habet.“ Az most mind világos dolog, s a Logikára, mely következetességet követel, nem hallgatunk. A többség, a köztudat ma anyagelvű. Ma nekik van igazok, habár „mi legyen absolute az anyag?“ a mai többségből még egy árva lélek sem tudja; mert az anyagot csak a testekben vesszük észre, de hogy mi legyen önmagában a testeken kívüli állapotában, az már nagyobb kérdés a Sz.-Háromság kérdésénél! Odavetik e szót

„Atom!“ Mi az atom? Mik tulajdonságai az egy súlyon kívül? S a sulyról mit állithatni az atomnál, midőn reá aequivalenst még képzelni sem lehet. Ez az, a miért Proudhon Államgazdaszatában a Chemiát az ész kétségbeesésének nevezte el Liebig leveleinek olvasása után. Természetesen a chemiát jelen állapotában érti Proudhon, s neki absolut szüksége van Istenre „a nagy Ismeretlenre“ s azt hiszi, hogy a természettudomány fejleme tetőpontján eljut oda, hová eljutott Verulami Baco szerint a Philosophia melyről ezen angol tudós azt jegyzé meg: „Philosophia obiter libata abducit a Deo, penitus hausta reducit ad eundem“ (Folytatjuk.)

Dr. Heiszler József.

A Biblia fordításhoz. *)

Az evang. reformált esperességek utján, ft. Török Pál szuperintendens ur a lelképászorokhoz figyelmeztetést küldött jelezvén benne az örvendetes eseményt, mi a Biblia javított fordításban fog megtestesülést nyerni.

Jól esik meleg szavakat hallanunk onnét a magasról, hol az előhaladt kor őszi mezején a temető telének sirszele lebegtetni fokozatosan deresülő szárnyait. — Jól esik attól ki a munkának terhét hordozta hallani az örömhangoikat, mik a közelgő est hosszabbuló árnyékain rezdülnek át; de mégis talán nem lesznek balul magyarázottak szavaim, ha a simeoni énekhez, habár félhangban is, egy szerény észrevételt disharmonizálok, — mert bár

Tudjuk azt mindnyájan, kik az ur házának sáfárai vagyunk, hogy a szent könyvben nem csak homályos, hanem a szöveg igaz értelmével homlokegyenesen ellenkező szövegfordítások is vannak, tehát azokat úgy tenni át nyelvünkre, mint az eredeti fejezi ki magát: mind a megértés, mind a jólértés szempontjából nagyon is kívánatos dolog; de

Tudjuk azt is, hogy ha egyes hive sz. egyházunknak, alig összekuporgatott pár forintján már egy bibliát vett, sem pénze nem lesz ra, sem akarata, hogy még azon esetben is, ha bibliája nemcsak egyes szavakban, hanem a szöveg értelmére nézve is különböznék egy új kiadásu bibliától — ismét mást vegyen; és

*) Jan. 27-kén este érkező meg jelen cikk az igen tisztelt beküldő ur tudomással nem lehetett lapunk 5. számának ide vonatkozó tartalmáról. Im az első önkényt jött hang a fontos ügyben, szivesen közlöm; de most sem titkolhatom el aggodalmamat, az új biblia nyugodtan fogadhatására elengedhetlen tényező: mily hitjellegű, hírű, multu és benyomásu egyén vagy egyet aegise alatt jelen az meg. Nem tudom vannak-e masok is kik az aggodalmat osztják és érzik? Mindenesetre jó lesz angol hitrokonaink scrupulusait s bölcsességét komoly figyelemre méltatni. Hadd nyilatkozzék a közvélemény „sine ira et invidia!“ Az is kérdés: expiálható-e a biblia pusztá fordításával a kiadásával a mult oly ténye, mely százak kebelét rendületbe hozta, hitvilágát fájólag illette?

S z e r k.

*

Végre azt is tudjuk, hogy sem a lelkészkar, sem a könyvek könyvének tekintélye nem nevelődik azzal, ha anyanyelvünkre fordított és egymástól eltérőleg beszélő szövegben van vagy lenne a biblia közhasználatban; valamint azzal sem nevelődnek, ha gyakori irányváltoztatással adatván ki hitünk alapkönyve, arra hallgatagul úgy láthatlan betűkben rá íródna, hogy „javított“ kiadás. Ennélfogva én úgy gondolkoznám s e lenne disharmoniám az örömeimhez, hogy

Szerény észrevételeim figyelmeztetőül fogadtassanak el arra: hogy

Az előfizetés gyűjtését még ne kezdjük meg, ne kezdjük meg mindaddig: míg az egész protestáns egyház e célra megválasztott szentirat magyarázó kitűnő tudósai több foku bírálatokban — mind irány, mind a hű és való fordítás szempontjából eredeti másolatnak, tehát a szentkönyv szavakban és értelemben kifogástalan alterego-jának nem nyilvánítják a javítva átültető új dolgot.

Ugy tudom, az angol hitrokonok is, most foglalkoznak azzal, hogy a bibliát irányilag korszerűsítsék; azt is tudom, hogy e szent cél valószínűsítése körül a legnevezetesebb hittudorok közre működésének szüksége nélkülözhetlennek tartván, azok az irányt alakító és alapító kollegiumba be is választattak. Ebből kiindulva úgy okoskodom: hogy

Kövessük mi is az angol példát. Fordítsa, javítsa irányilag bibliánkat az ajánlkozó, de hogy olyan iszapos szóharca ne támadjon a legszentebb könyv felett, minőben már a múlt évben az undorodásig része volt . . . mondja ki a fordításra vállalkozó maga, hogy

Fordítását ő a szuperintendenciák által kinevezendő első és másodfoku — összehasonlítva megbíró hit tudósainak véleménye s ha kell javító kritikája alá bocsátja, és sajtó alá csak akkor adja, mikor a választott tudósok összes kara, a javítva fordítási mű felett helyesleg nyilatkozott, s még ezen esetben is, az egyes szakaszokat, vagy egyes szentírók könyveit, csak akkor fogja teljes kívánt mennyiségben nyomtatni, mikor már a nyomott iveről a nyomdahibák egészen le és kijavítottak.

Mindezeket pedig, tollam alá a biblia méltóságos voltán kívül mondatja azon szent óhaj, hogy a javítva fordítandó műben, birhassunk valahára irányilag korszerűsített oly kincset, mely hosszú évtizedeken, vagy századokon keresztül is megfeleljen a nyelvezet kellékeinek; de

Mondatja az is, hogy egyes tudós tekintélye mellett a kritikailag megvitatott, több tudósok által helyeselt javított fordítás, mielőtt megjelenék, biztosítsa azokat, kik megszerezni akarják, hogy a valódi bibliát fogják birni abban mit nekik a nyomda nyújt, — hogy ha aztán megjelenend a keresztyénség alap könyve, ne legyen a felett botrányos harca a szavak zivatarának, hanem tisztaságá-

hoz saruját levette közelítsen minden, ki magát hívőnek vallja.

Igénytelen nézetemet „meggondolás“ czéljából bocsátom közre.

Nagy-Kerekiben, jan. 26. 1875.

Gaal Imre, ref. lelkipásztor.

A magyar protestáns egyetem kérdéséhez.

III.

Ballagi ur szerint, a protestáns egyetem, már pusztá neve által is ellenkező irányzatot jelölve, mint a minőt a közszellem a követésre most megkíván és kimutat: inkább helyén találja, hogy ha az országos pesti egyetemen katolikus theologia van, legyen tehát ott protestáns theologia is, még pedig a protestáns felekezet által fölállítva és főtartva; mert az egyetemen létező kath. theologiai fakultás, merőben e célra tett alapítványok jövedelmeiből tartatván fen, a méltányosság azt kívánja, hogy ha mi is theológiát akarunk az egyetemen, adjunk össze e célra annyit, amennyi annak tisztességes fentartására okvetlenül szükséges.

Ugyan ilyen nézetet hallottunk a protestáns egyet. közgyűlésén is hangoztatni t. i. „theologiai fakultás állíttassék fel Budapesten; mert nem találunk Magyarországon más olyan pontot semmiesetre, mely a művelődésnek annyi eszközeit bírná mint Budapest; tehát emeljük fel szavunkat, hogy az államkormány rendezzen be a prot. egyház számára a budapesti egyetemen egy theol. fakultást.“

Ugyanazon alkalommal hatályosan és okadatoltan kiemeltetett egy szónok által, hogy mily lényeges és fontos tanág a theologia, annál fogva az egyetemen kell képviseltetnie; mert ugymond „a történelem s az élet tanulsága szerint, a hol az egyetemen a theol. fakultásokat kiküszöbölték és eltávolították, a hol a theol. fakultások elkülönítve önmagukban állanak fen: ott a papnöveldek, hierarchiai szellemben s érdekből magasan felibe emelik az egyházat az államnak; ott állam s hazaellenes irány s áramlat indul meg; ott a haza ellen az állam önállósága ellen kovácsoltatnak az eszközök. — Mindenekelőtt sürgetnünk kell a theol. karok felállítását az egyetemen, melyeken a theol. tudományok vívmányai kitüntessenek szabadon. Akkor a hit és tudomány egymással karöltve haladnak, találkoznak s mint az igazság és béke egymást csókolják.“

Azon elv és nézet, hogy egy teljes egyetem tagozatából a theologiai kar ki nem hagyható s az államnak ép oly érdekében áll a leendő lelkipásztorok minél nagyobb mérvű s teljesebb kiképezhetősökre alkalmas szolgáltatni: mint az orvosok és jogtudósok neveléséről gondoskodni, s az egyetemes érdekű bölcsészeti ismereteket minél szélesebb és nagyobb körben terjeszteni: a debreczeni főiskolai tanárkarnak véleményében, a felsőbb oktatásról megjelent miniszteri törvényjavaslat felett, elég bőven és részletesen kifejtetett és indokolva volt. Ismerjük a tiszántuli ref. egyházkerület legközelebbi októberi közgyűlése lefolyását rajzolt különböző közleményekből, s magának a gyűlésnek jegyzőkönyvéből, hogy ezen nézet, miszerint az állami egyetemeken is sürgettessék a hittudományi szak felállítását, főleg azon okok miatt nem fogadtatott el: mert akkor minden vallásfelekezet a hazában jogosan megkövetelhetvén a maga részéről egy theologiai kar berendezését az állami egyetemeken, számi-

tásba véve a különböző egyházakat, melyek jelenleg fenállanak és még jövőben létrejöhetnek — oly óriási költséget igényelne az a tervet, hogy az ország anyagi ereje legtávolabbról sem bírhatná meg; továbbá az egyes felekezeteket lehetne-é arra kényszeríteni, hogy csak állami egyetemen tanult lelkészjelölteket alkalmazzanak egyházaikban lekipásztorokul, s ha nem; nem történhetné-e meg, hogy az egyetemeken hallgató ifjúság nem találhatik, — az egyházaság vagy az egyes gyülekezetek nem lévén megelégedve azon szellemmel és irányzattal, melyet az illetők ott elsajátítottak; magukon az egyetemeken, a kívánt egység és béke helyett, a vallásfelekezetek között, nem épen annak ellentéteit: visszavonást, egyenetlenséget és gyűlöletet, keltenek és ápolnak-é maguk közt a tanárok s tanulók között? s a felekezeti különböző érdekeket, képes volna-é az állam mindig kielégíteni, a vágyakat és ohajokat eltalálni? stb. Figyelemre méltó, fontos érvek, de még sem oly döntő súlyúak, hogy azokért a theológiát az egyeteméről száműzni; s azon általános törvényt és szabályt, hogy az universitas scientiarum e négy kart: bölcsészeti, jogi, orvosi és hittanszaki foglalta magában — legalább az egyetem hazájában a Német államokban, mellőzni és teljesen feladni kellene. Annyival inkább, mert a theológiának az egyetem keretéből szándékos kiküszöbölése, oly irányzatot föltételez, mely állambölcsészeti és országglászi szempontból is aligha indokolható. Ugyanis legtávolabbról sem ohajtom és kívánom én, hogy az államhatalom vagy kormány, egyik vagy másik vallásfelekezetnek alárendeltje, intenciójának egyszerű végrehajtója legyen, tehát hogy az uralkodó vallás áldásainak hű terjesztője és őrizőjeül tekintessék; de hogy intézkedéseit, a nagy fontosságú életirányelvnek a vallásnak tisztelete, minden tettét a keresztyéni jellegnek biztosítása, hassa át és jellemezze, s azt az államzat jól felfogott érdekei parancsolják. — S vajjon nem gyengítésére szolgál-é az a vallási és egyházi ügyek s érdekek elismert tekintélyének és súlyának, hogy az állam egyetemeiben, a vallástudomány, a theologia, számára annak fejlesztésére tért, alkalmat nem nyit. áldozatot nem hoz és tesz? beismervén az által mintegy hallgatólagosan, hogy a vallás nem oly lényeges társadalmi tényező, a theologia nem oly fontos tudomány, melyeknek érdekében az állam részéről különösebb áldozattételre volna szükség.

Ne legyen az állam intézkedéseiben sem r. katolikus, sem protestáns, de legyen keresztyén, ez az állam érdeke, a józan felvilágosodás és haladás biztosító s akkor nem lehetnek reá nézve küzömbösök a theologiai tudományok sem.

De annyival nagyobb a szükség, hogy e hazában lévő felekezetek s épen a protestánsok társuljanak és csoportosuljanak theologiai intézeteik érdekében s működésük oda irányuljon, hogy a theologia egyetemi képviselését megvalósítsák, midőn az irányzat és kitűzött cél mutatja, hogy az állam mily mostoha sőt kitagadott fiú gyanánt akarja tekinteni a vallástudományokat.

A prot. hittudományi karnak a b.-pesti egyetemen az állam által leendő felállítását sürgetni, azon elvből kiindulva, melyet a tiszántuli egyházkerület mult évi októberi gyűlésében kimondott t. i. míg bármely felekezetnek, theologiai fakultása valamely állami egyetemen működik, a vallásegység és igazság alapján követelni lehet, hogy más egyháznak is legyen azon állami egyetemen hittanszaki kara — teljesen indokolt; de hogy maga a protestáns egyház a maga erején hozza meg e tekintetben az áldozatot s a maga költségén állítson fel Budapesten theologiai fakultást, akár önállólag, akár a létező állami egyetemhez

kapcsolva, azt a tervet sok tekintetben kifogásolás alá esőnek és tévesztettnék tartom.

A protestáns theologiai fakultásnak és egyetemnek helyéül oly várost kell jelölni, hol a protestáns szellem magába az életbe ment át; a környezetben s intézkedésekben nagyobb mérvben él, mint azt hazánk fővárosáról állithatjuk. Budapest oly különböző elemek conglogerátuma, hogy abban nem hogy felekezeti s épen protestáns általános jellegről nem szólhatunk, de még a tősgyökeres magyarság és nemzetiség érdekeinek ápolása is csak a legújabb időkben emelkedett felszínre. Távoly legyen tőlem, hogy az ország fővárosa emelkedését, minél nagyobbá s dicsőbbé lételet, lelki örömmel ne üdvözölném, de azért nem tartom tanácsosnak, hogy egyetlen városban tömörítsünk össze mindent, ott legyen összpontosítva a tudomány, művészet minden ágában és erejében, tehát Budapest legyen az egész Magyarország! Erősítsük minél inkább a fővárost mint központot, de a védvárakról se feledkezzünk meg, azokban is élesszük fel a tudomány és műveltség lobogó fáklyáit: akkor lesz nagygyá és erőssé a haza! Mert eljöhetnek ujlag — mitől Isten mentsen — a nemzeti életre nézve a válságos napok és idők, s akkor azok a védvárak hasznos szolgálatot tehetnek s bizonyára inkább lesz a nemzetiségnek, tősgyökeres magyarságnak szívós és kitartó védbástyája akár Debreczen, akár Szeged vagy Kolozsvár mint épen Budapest.

De aggódnak sokan a felett is hogy miképen lesz kivihető az a protestáns egyetem felállítása!

E tekintetben a tiszántuli ref. egyházkerület megtette az indítványt, hogy t. i. a testvér ref. és ágost. hitvallású egyházkerületek, ha szükségét érzik egy magyar prot. egyetem felállításának s azt elvileg elfogadják, nevezzenek ki egyházkerületenkint 2—3 tagból álló küldöttséget e nagyszerű eszme felett a tanácskozássra; mely bizottság állapítsa meg a létrejövendő egyetem tervezetét, annak kormányzati és igazgatási módozatát, az egyes egyházkerületeknek abba minő mérvben leendő befolyását: a tanárok választására, a vagyon kezelésére stb; és ezen tervet mint véleményes javaslat terjesztessék majd az egyes egyházkerületek elé, melyek lesznek hivatva, a dolog természetéből folyólag a felett határozni és dönteni.

Erre vonatkozólag a dunamelléki ref. egyházkerület már szinte nyilatkozott,*) ezt határozván: „egyházkerületünk egy önálló protestáns főiskolának — mely nem is az egyetemi összes, de mindazon tudományi karokat magában foglalná, melyek a protestáns felekezeti szempontból szükségesek — felállítása eszméjét a magyar protestáns tudományosság és művelődés érdekében örömmel fogadja s miután annak megvalósítására, a magyar protestáns egyház erejének egyesítése nagyrésztben megkívántatik, a megkeresés értelmében az e célra szolgáló értekezletekre küldöttségi tagokul: Ballagi Mór, Filó Lajos, Csilléry Benő és dr. Kiss Áron urakat kinevezi.“

Ugy látszik abban, hogy egy önálló bölcsészeti tanfolyam egybeköttetésben tanárképezdével rendeztessék be a protestáns egyházkerületek egyező akarata és hozzájárulásával, nagyobb és összhangzóbb az óhajlás és e tekintetben némelyek szerint hamarabb is céltnak érnének a protestánsok ha tisztán arra szoritkoznának, mintha egy oly főtanoda előállításán fáradoznak,

*) Dunamelléki ref. egyházkerület Budapesten 1874. nov. hóban tartott gyűlése jegyzőkönyvének 43 sz. határozata.

mely a bölcsészeti, s hittanszaki folyamok mellett még a jogi fakultást is magában foglalná.

De lássuk mindkét nézetet s indokait.

Tóth Sámuel.

I R O D A L O M.

(Könyvismertetés.)

Mennyei lépcső.

Egyházi beszédek. Irta Dr. Kohlbrügge Frigyes Hermann, elberfeldi reformált lelkész. Fordította Rác Károly, a gyoroki ref. gyülekezet predikátora. Kiadta Dr. Böhl Eduárd, ref. hittanár a bécsi cs. k. ev. theol. intézetben. I. Füzet, ára 70 kr. o. é. Sárospatak. Nyomatta Steinfeld Béla, a ref. főiskola betűivel. 1874. 8 r. XVI+84 l.

A prot. egyházi és iskolai lap mult évi 47. számában □ jel alatt ezen kitünő beszédek mostoha atya bírálata alá kerültek, ki azon volt minél rövidebb uton azokat az olvasó közönség előtt erkölcsileg agyon verni. E célja elérésére három eszköz használt: a) puszta állítást, azt mondván: „meglehet, hogy az elberfeldi jámbor gyülekezet épülhet e beszédeken — de azt határozottan kétségbe vonjuk, hogy Rác Károly szájából a gyoroki magyar hivek szívesen hallgatnák a Kohlbrügge beszédeit.“ b) elcsépelet a nekdotát, mely élcz a kart lenni; c) dorgálást, mely jutalma legyen a fordító szorgalmának és buzgóságának, mert így hangzik: „Nem fog tehát csudálkozni Rác ur, ha amaz indokot, (mely az előszóban áll: „Mert az egyszer megismért igazságtól eltérni semmi esetben nem lehet.“) nem tekinthetjük olyannak, mely kimentené előttünk az általa ezen munka lefordításával elkövetett (sic!) munka és időpazarlást.“ Hogy miért hozatott legyen e drákói ítélet, az világos. E beszédek orthodox beszédek, ez főben járó vétek a heterodox vagy tán épen nihilisticus szellemű bíráló előtt; attól tart, ha valaki e beszédeket olvasná, a positiv keresztyén hithez visszavezethetnék vagy ebben megerősítést találhatna. Ennek elejét kívánja venni bíráló és azért ítéletének összege: E beszédek német, de nem magyar gyomornak valók, kár ezért őket olvasni, a ki ezt tenné, azon hibába esnék, mint a fordító, ki ezzel „munka és időpazarlást követett el.“

E mű ép ellenkező hatást tett az olvasó hitrokonok előtt való jelen bemutatójára, ki örömmel üdvözlí e fordítást és legbensőbb meggyőződése, hogy a magyar prot. egyház teljes hálával tartozik a fordítónak azért, hogy magyarajku hitrokonaink számára megnyitá e forrást, melyből valódi keresztyén igazságot és hitet merithetnek.

E munkában nem hirdettetik, mi után a világ füle visziket (2. Tim. 4, 3) oly tan, mely a külső embert gyönyörködteti, mulatolja, az önszeretnek és húsnak hizeleg és undort szül a komoly, bünbánatot s megtérést követelő evangy. predikációtól, — hanem tiszta ev. hit és ujjászületés. Azonban, hogy ugyanazon hibát ne kövessük el, melyben e mű bírálója a prot. egyh. és isk. lapban szenved, hogy t. i. puszta állítással ne elégedjünk meg, jellemezzük közelebbről emez öt egyházi beszédet.

Az első Ján. ev. 1, 29-re van fektetve és urvacora kiszolgáltatása kor mondatott azon czimmal: Az Isten bányája. Az alapige minden szava felhasználásával a dispositió itt a következő: Vizsgáljuk Krisztust, a mi Urunkat: 1) mint bárányt; 2) mint Isten bárányát; 3) mint bárányt, ki a

világ bünét hordozza; 4) szenteljük áhitatosságunkat e szócskának: „ime!“ Valóban hatalmas próféta felhívás ez a megtérésre, de a szeretet mézétől is folyó, mint illik azon Istenhez, ki a szeretet maga, és fiához Krisztushoz, ki irántunk való szeretetét megpecsételte a keresztfán.

A második beszéd Jelen. 16, 9 alapján cholera dühöngések or tartatott e felhívással: Isten hatalma a csapások felett. Remek, mélyen megragadó, a megtérésre intő és mégis erősen buzdító, felbátorító, vigasztaló beszéd ez, melynek minden szaván át elevenen érezhetni a mindenható, szent, de egyszersmind örökké kegyelmes, szerető, megmentő s boldogító Istent.

A harmadik beszéd alapigéje Márk 5, 25—34, melyben a szerző homilia alakjában „a betegnő meggyógyulását Jézus által“ felhasználja kifejtésére annak, hogy mikép gyógyul meg az ember Jézus által a szellemi kórtól, a büntől, „miképen nyer győzelmet a végre, hogy az egyetlen üdvforrásból merítsünk és emez ígélet édességét izeljük: „És nem mondja ezt a lakos: beteg vagyok, mert a mely nép abban lakozik, megszabadnl az ő bünétől.“ Ézs. 33, 24.

Sokban hasonló ehhez a negyedik beszéd, melynek alapigéje Máté 20, 29—34 és czime: A vakok meggyógyítása Jézus által. E kenetteljes predikáció hatása némikép akadályoztatik azáltal, hogy 15 pontban fejtí ki tárgyát, mit összehuzás által egyszerűsíteni könnyű lett volna s ezáltal felfoghatósága lényeges előnyben részesült volna. De azt tartjuk, hogy valamely írónak subjectiv szabadságát és gondolatmenetét megkötni, s mindent egy kaptára ütni nem szabad, nem lehet, és Horác véleményét osztjuk: „Ubi plura nitent in carmine, non ego paucis offendam maculis.“

E két beszéd az ugynevezett szabadszellemtű pártnak innyére bizonyosan nem leend, mivel ebben a természetes még meg nem tért ember ugy tekintetik mint szellemileg beteg, vak s tehetetlen, ki maga magán nem segíthet, de teljes gyógyulást nyer Jézusban. A magát felvilágosultnak tartó világ minden akar lenni saját ereje, de semmi Isten atyai kegyelme által. Rajta is teljesül Pál szava: „Mikor az Istent megismerték volna, mindazáltal nem dicsőítették őtet mint Istent, sem pedig néki hálákat nem adtak, hanem az ő okoskodásokban hijábaválókká lettek és az ő balgatag szívek megsetétedett.“ (Róm. 1. 21.) E párt sirásója a vallásosságnak és a jó erkölcs sem terjed és nem erősödik általa! „Az ő gyümölcsöikről esmértek meg őket!“ A vakok vezetői a vakoknak.

Az ötödik beszéd Luk. 15, 1—2 és 11—29 alapján azon nagyon komoly, de egyszersmind vigasztaló s mindenek fölött boldogító tárgyat fejtegeti ismét homilia alakjában: Miként nyitja meg Jézus Istennek atyai szívét. Jézusnak a tékozló fiuróli ezen legremekebb példabeszédének itt adott mélyen megragadó és világos körülírását és a keresztyén hallgatókra való alkalmazását szintugy atlengi a valódi bibliai szellem, mint Kohlbrüggenek előbbi 4 beszédét, melyekben általában a törvény és az evangyéliom egyenlő keresztyén buzgalommal, lelkiismeretességgel s tisztasággal hirdettetik.

E beszédek fordítója előszóval látta el művét, melyben álláspontját e nagyon találó szavakban jellemzi, melyekben jó bizonyosságot tett Krisztus mellett: „A vallásos élet reformálását czélzó korunkbeli törekvések teljesekek szédelgésekkel, mert az alap és szegletkövet az építők megvetik és félredobják. Merő zürzavaros eszmék kavarnak szét a levegőben, melyek megtisztulása épen ugy nem várható, mint azon bor

meghiggadása, melyet a forrás előtt vízzel vegyítének, hanem csak elenyészése, minthogy a fővényre épített hajlékot a vizáradás kérelhetlenül elsepri. A jelen koreszmék, melyek a vallásos élet mezején felmerültek, divateszmék, miért kapósok is; de még azon esetben is, ha tökéletesen tiszták volnának, mindig csak egyéni nézetekként tekintethetnének, melyek épen azért senkire sem erőszakolhatók, különben mint megvayon irva: az ó bor egészségesebb (Luk. 5, 39.) A bibliai könyvek tartalma pedig, melyet század, sőt ezredévek vizsgálódása, tapasztalása és ítélete szűrte meg, nem egyéni, nem ephemer dolog, hanem örökigazság. Annak ígéje az az első könyvtől fogva az utolsóig, a ki létezett, minekelőtte a hegyek lennének és formáltatnék a föld és a világ, ki az embert semmivé teszi és azt mondja: térjetekek a földbe embereknek fiai! (Zsolt. 90, 2-3).

Ha már ez kalauz Kohlbrügge beszédeinek kellő felfoghatóságához, utána Wichelhaus hallei tanár előbeszéde még inkább azokhoz való kulcs ecsetelgetvén benne Kohlbrügge épületes életrajza.

E mű befejezését képezi azon beszéd, melyet a fordító új harangtoronybatételek ortarott Bánfalván, juliushó 12-kén 1874. Hogy ez idecsatoltatott, annak célja, ugytattjuk, az volt, megmutatni, mennyiben nyert alakot a fordítóban Kohlbrügge szelleme és predikálási modora.

Jelen bírálatot lehetetlen bezárni a nélkül, hogy kifejezést ne nyerjen azon óhaj: Vajha minél több keresztyén szív szerezne bő tápot lelkének e kitünő beszédek nem csak egyszeri olvasása, de folytonos tanulmányozása által, melyet teljes mérvben megérdemelnek.

L. I.

Utójeget. Kohlbrüggét csaknem rég is több mint 3000 ember hallgatta Amsterdamban; bizonyára azon sok száz lélek, kik őt nem csak Elberfelden, hanem Vianban, Middelburgban s más helyeken örömmel hallgatják, tudatlannak nem tartható. Bécsi hittanár Dr. Böhl E. urnak nyilvános elismerést adunk, hogy a magyar egyházi irodalmat pénzállozattal is gyarapítja. — A „mennyei lépcső“ megszereshető Rác Károly urtól, ki postai tudósítás után szolgál példányokkal bárkinek. Irodalmi hírül közöljük a következő örvedetes előjelentést is:

A „Mennyei Lépcső“ II-dik füzeté sajtó alatt van már. Tartalmazni fog hat egyházi beszédét Dr. Kohlbrügge elberfeldi reformált lelkészétől, függelékül pedig egy pár egyházi beszédet hozand Nt. Osváth Imre esperest urtól. Ezen II-dik füzet is, épen ugy, mint az I-ső, Dr. Böhl Eduárd bécsi református hittanár hitbuzgóságának és áldozatkészségének köszönheti megjelenését.

Szerk

S Z E M L E.

a) Belföld.

Nagytemplomi szószék.

A debreczeni nagytemplomban, január 24-kén Révész Imre lelkipásztor ur predikált, Ján. 8, 12. szóla Jézus nekik: „Én vagyok a világnak ama világossága stb.“ alapige nyomán, megígérvén, hogy ha Isten egészségének kedvezend a felvett szent szöveg bővebb kifejtésére több egyházi beszédet, beszéd-sorozatot (cyclust) fog tartani; ez első alkalommal a szöveg tartalmához bevezetést adott, vázolván a lelki szédülés, ingadozás, tévedezés, kételkedés, aggodás, félelem és a zugó vihar egyes tünetényeit korunkban a vallásosság világában; szükség van felmutatni a világnak ama Világosságát annyival is

inkább mert sokan elhagyták őt. Ez első beszédben azt fejtegeté, hogy az őt elhagyók kit vagy mit követnek tehát?

Hasonlitanak igen sokan a szülei kötelekek alól magukat vágyva és erővel is kiszakítókhöz, kik függetlenség és teljes szabadság birtokába jutva a világáros látogatására mennek; az idegen előtt sok kalauz ajánlkozik, azt sem tudván melyik után menjen. Az 1-ső kalauz azt mondja: én vagyok az és z kövess engemet; megy utána, de mikor a rejtélyek: a földi lét célja, a legfőbb jó, a sirontuli lét stb. felől kérdezné meg, nem ad megnyugtató megfejtést, néma marad. Majd jó a 2-ik vezető mondván: én vagyok az érzelem, s ígér és ad egyelőre szép dolgokat; de csakhamar tapasztalni kell, hogy a vezető igen változó, más ugyanazon egy egyénben is az érzelem az egészség és betegség, a gazdagság és szegénység, a felmagasztaltatás és lealáztatás állapotában, erre támaszkodni nem lehet. Jó a 3-dik vezető mondván: engem kövess, én vagyok a lelkiismeret, mely ott honol az emberben. De erről is azon meggyőződésre jut csakhamar, hogy minden fontossága mellett is állandóan és az életválságok minden pontján rábizakodni nem lehet, egyik ember mosolyogva tevén meg azt, amit a másik a világ minden kincseért meg nem tenne; vannak esetek, hogy mentő okokat keres és szolgáltat ez a kalauz, másoknál ugy eltompul, hogy a legiszonyubb bünöknél furdalása néma marad. — Ugy látszik a valódi kalauz rajtuk kívül kell keresni, ki velünk ne ingadozzék. — Ujabban előállt egy tekintélyes ker. felekezet előtt egy ember s azt hirdeté ki én csalhatlan vagyok, de mi református keresztyének jól tudjuk, hogy a római pápák ép oly gyarló emberek voltak, mint mi, s egyik a másikat eretnekité. — De talán menjünk Luther, Zwingli, Kálvin, Melancthonhoz? — Ők, ha találkoznának velünk, bizonyosan azt mondanák: azt kövessétek, a kit mi követtünk Jézust, a világ világosságát. — Igen, Ő hozzá kell nekünk folyamodni, a ki nem emberi, de isteni és örök vezető, a ki őt követi nem jár setétben, hanem életnek világa lészen annak. — A megkezdett egyházi beszéd-sorozat elsője ezzel véget ért.

Egy jelen volt.

Békés Csaba. A református és lutheránus Róma Debreczen s Békés Csaba, mi a mult évi statistikai adatokat illeti, méltó versenytársakul említendők. Ott 1433, itt 1436 a szülöttek, — ott 345, itt 365 az egybekelt párok száma. De mily feltünő előnyben van Csaba, ha a szaporulatot vesszük tekintetbe! Debreczen ugyanis szaporulatul csak 230, míg Csaba 485 lelket mutat. Érdekes volna volna mindenesetre tudni nem apasztá-e a debreczeni szaporulatot valami epidemikus baj; különben Istennek legyen hála nincs mit félnünk — e nagyobb-részt tótajku evang. egyház — ily nagymérvű szaporulatától. Hol az egyháziasság s romlatlan erkölcsiség oly példányszerű, — hol a magyarnyelv s műveltség oly tárt karokra s áldozatkészségre talál: mint Békés Csabán, ott a szaporulatot protestantismus s hazafiság egyenlőképen örvedetes tudomásul veheti. (a.)

A lelkeszi értekezletek a tiszántuli ref. egyházkerületben már több egyházmegyében megalakultak: a nagy-bányai-ban, érmellékiben, n. szalontaiban, felső-szabolcsiban és debreczeniben 1874. évben; a máramaros ugocsaiban és n.-károlyiban 1873-ban; a bihariban 1872. évben; a beregiben 1871-ben; az alsó szabolcs és hajdukerületben 1870-dik évben. — A többi

egyházmegyében szinte folyamatban van az ügy, de még véglegesen nem fejeztetett be. Vajha ez értekezletek megteremnék a kívánt gyümölcsöt az egyház és vallás érdekében! 1.

Csatár. Tiszteletes Szatmári László ur meleg szavakban üdvözi a Tiszántúli egyházkerület által 1874-ben kiadott népiszkolai tantervet egy láthatatlan szellemerőt érez működésbe jönni a vallás mezején; ott látja rejtőzni az új élet-szervezetet a jelzett tantervben, mely a bibliai vallásosságot befogja ültetni a keblekbe; s azon reménynek ad kifejezést, hogy a vallásos élet új hajnala támadand a Tanterv szellemében működés nyomán. — Ugy legyen!!

b) Külföld.

Törökországi keresztyének üldöztetése.

Ezelőtt 20 évvel egy angol lelkész Lyde Sámuel önfeláldozó bátorsággal állított fel az északi Syria hegyei közt lakó pogány „ansairyeh“ nevezetű pogány néptörzs közt egy faluban ker. iskolát, a tanítványok közül többen lettek keresztyénekké, p. o. Joseph 1864-ben, Selim 1865-ben, Hassan 1868-ban, kik a mester halála után tanítókká lettek az angol-amerikai Latakia kerületbeli missió szolgálatában. Mind 3 elfogattak a török kormány rendeletére 1873-ban, s lánczokba verten hurczoltattak Damaskusba, s a hatóság minden rendű erőszakolása és kísértése daczára szilárdan megmaradtak a ker. hitben s izlamra térni nem akartak; ezután katoná foglyoknak nyilvánítván kegyetlen bánásban részesítették, holott mint családfejek és tanítók a török törvény szerint mentek a katonai szolgálattól; hadseregbe soroztatásuk tehát büntetés volt a miért izlam vallásra nem tértek. Még más kettő is fogatott el.

Az Evangélikus Szövetség a legnagyobb szorongással vette szívére a szenvedők ügyét s az angol diplomacia útján kérelmezte kiszabadításukat, a közbenjárásnak eddigelé az az eredménye lett — mint az angol alconsul Damaskusból decz. 4-ről tudósítja a londoniakat, hogy itt az öt ansairyeh keresztyénből egy hazabocsáttatott, 4 pedig a rendes katonaság közé osztatott, azon osztályba, melyben különböző vallásúak szoktak lenni. Egyszersmind hivatalosan kinyilvánítja Estad pascha, hogy a török kormány a syriai prot. iskolákat gátolni nem akarja.

Az Ev. szövetség londoni tanácsa múlt év decz. 7-kén elhatározta felhívni figyelmét az angol miniszter elnök Derbynek, hogy az ansairyeh keresztyének besorozása törvénytelenül történt, mivel tanítók és családfejek, s indoka egyedül, hogy ők keresztyének; decz. 18-kán pedig egy küldöttséget nevezett ki 6 tagból, hogy Konstantinápolyba menvén a szultántól úgy a szenvedő keresztyének, mint általában a vallásszabadság javára biztosítékot eszközöljön, s ezáltal minden ismétlődhető elnyomásoknak elejét vegye. A küldöttség tagjai Lord Conyngnam parlamenti tag, Blackwood lelkész és hittudor, még egy lelkész és 3 világi ur.

Lyde Sámuel az ansairyeh félbarbar néptörzs közti missió alapítója, a cambridgei egyetem növédke 1860-ban halt el Alexandriában, két amerikai hitherjesztőre Dodds és Beattie-ra hagyva kezelésül vagyont Latakia-tól keletre Bahamrában eső házat és földjét s évenként 600 forintot jövedelmező tőkét, e missió most az amerikai református presbyterián egyház gondjai alatt áll.

A cseh reformátusok népiskolái. Csehországban az

1868-diki iskolai törvény értelmében — addig csak felekezeti iskolák létezvén, — az iskolák államivá, községivé tétettek, melyek fentartására minden polgár adóköteles. A felekezeti iskolák magok tartoznak hordani saját költségeiket. A nagy többségben levő r. katolikusok községinek nyilváníták iskoláikat mert azokra való befolyásuk által csak a név változott, lényegben maradván az iskolák r. katolikusok. A protestánsok nem akarván kath. iskola tanács és hatóság alá bocsátni iskoláikat független felekezeti iskoláik megtartása mellett nyilatkoztak, de szegénység miatt több iskoláik már elenyészett s a többiek is fenyegetvék. A református iskolák megmentésére alakult bizottság sürgetve hívja fel segélynyújtásra a skót és angol hitrokonokat, különben az iskolák felekezeti jelleme vesztével az egyház enyészete következhetik be oly r. kath. nagy többség közepett.

Comenius Társulat Prágában alakult 1866 ban azon czélból, hogy evangyéliomi szellemű és tartalmu tehát vallásos könyveket és füzeteket bocsásson ki csehnyelven, egy ország sincs, hol szükségesebb volna az, mint Csehországban, mely Huss és a cseh morva atyafiak által hajdan a reformátzió bölcseje lett, de mely aztán megfosztatott nem csak vallásszabadságától, de értékes protestáns egyházi irodalmától; tudva van, hogy Koniás jezuita, a hitnyomozó törvényszék kiküldötte halalos ágyán azzal dicsekedett, hogy 60,000 kötet cseh eretnek könyvet égettetett el. E hiányt potolni ki lett hivatva a Comenius társulat ismét ellátni a népet régi, és új ker. könyvekkel. Eddigelé 28 féle művet bocsátott ki cseh nyelven. — Hát mi magyarok mikor gondoskodunk már, hogy népünk zöme ellátassék vallásos könyvekkel?

K a s p a r B. L. tanár és lelkész — tanulmányait Edinburgban végezte, — írja skót barátainak, hogy a Kralik biblia nagy kiadása előhaladt; ő szerkeszti a „gyermek barát“ című cseh nyelvű első ilyenmü vallási lapocskát, melyre az előfizetők száma haladja a 700-at.

A cseh reformátusok zsinata minden 3 évben egyszer tartatik, a legutóbbi a múlt évben júniusban Prágában volt, tartott két hétig. Első nevezetességű ügy volt a prágai rationalista lelkészé, ennek magatartása és iránya egyhangulag (kivéve egyetlen szavazatot) erős szavakkal helytelenített s az egyházi hatóságra bizatott megakadályozni az evangyéliomi egyház szószékén történő visszaélést, nem sokára a lelkész fel is függesztetett hivatalától. A külföldi hitrokonok jóakarata iránt hála szavaztatott, s öt tagu bizottság választatott (elnök Janata, titkára Kaspar) a velök való testvéri viszony ápolására.

Batavia mellett Jáva szigetén Depokban néhány hollandi keresztyén egy növédét akar alapítani, hogy a benszülöttek számára hittérítők és iskola tanítók képeztesenek abban! Az utrechti gyűlésen jelenté a bizattság, hogy e célra szükséges egy millió frank már elő van teremtvé, e szerint a depoki képezde megalapítottnak tekinthető. Jáva sziget a hollandok gyarmata Ázsiában 7 millió lakossal, kik a malayi fajhoz tartoznak, uralkodó vallás a budha és más pogány vallás. A sziget fővárosa; 47,000 lakossal bír.

Szászországban az egyházi ügyek kivétetvén a politikai hatóságok kezéből külön testületre (egyháztanács) bizattak okt. 1. óta, az új consistorium szózatában üdvözlövé a gyűlekezeteket, megígérte, hogy a lutheran egyház hitvallásait megfogja őrizni, az egyházak jólétét mozdítandja elő s mindig az igazság által vezetetik.

T Á R C Z A.

A György Aladár-i cikk ellen.

Alfölditől.

(Folytatás és vége.)

A z a t h e i s m u s és materialismus adhat a népnek lelkesedést: de az orthodoxia rideg. Így szól a cikkíró. Hogy az atheismus és materialismus, melyekben a vallásnak, vallásos érzületnek és erkölcsiség fogalmának épen tagadása foglaltatik, minő lelkesülést adhat, azt át nem látom. A cikkíró példája azt bizonyítja, hogy lelketlen dolgokra tud az lelkesíteni. Hogy egy atheus ridegnek tartja az orthodoxiát az természetes. Mert ő nem tudja méltányolni mi megnyugtató bizalomra, hálás odaadásra s abból származólag erkölcsi tökélyesbülésre lelkesítő lehet azon tudatban, hogy az ember az élet minden körülményei közt a gondviselő istennek mint jó atyának védelme alatt áll, hozzá bizalommal fordulhat könyörgésében, az őt bűnös létére nem vetette el, de a Krisztusban atyai jó indulatába vissza fogadta. De tekintsük meg a történelmet az idők bizonyosság tevőjét, az igazság tükrét. Az megmutatja minő hatású az orthodoxia, minő az atheismus. Az orthodoxiának sarktétele ez: a megfeszített meghalt de feltámadott názáretbeli Jézus a Kristus, a bűnös emberiség megváltója, ő az élő isten fia, valóságos isten. E tétel csak egyes része ugyan az orthodoxiának, mely teljes rendszerezettségben csak a későbbi időkben állott elő, de oly sarktétel, mely az orthodoxia legfőbb tételeivel ériülködésben áll, úgy hogy azok némileg ebből sugárzanak ki, és a modernizálók többsége is csakugyan legbotrányosabbnak tartja az orthodoxiában e tételt. Már tehát ha e sarktétel hatását a történelem után ismerjük, elég tiszta fogalmunk lehet az orthodoxia hatásáról. Az a hit, hogy a Krisztus valóságos isten nem a második és későbbi századokban csuszott be a keresztyénségbe, hanem már az első század közepén is élt elég széles körben a hívőkben. Elég bizony állíthatjuk ezt. Mert a tübingi iskolabeliek azon mutogatásai, hogy a filippi kolossé és efezus-beliekhez írt levelek, melyekben a Krisztus istensége nem annyira érintetik mint vitatattik, csak a második századbeli tendentious koholmányok, nem sikerültek, és ha sikerültek volna se vennék ezen eredménynek hasznát. Mert ott áll a korinthusiakhoz írt első levél, melyben a Kristus világteremtőnek mondatik, és neki előlétezettség (praexistentia) tulajdonítatik; ott a zsidókhöz írt levél, melyben a Krisztus világteremtőnek, fentartónak, Isten fénymásának, az isteni létek tulajdonosának mondatik, mely levél kétség kívül a Jeruzsálem elpusztulása előtt íratott. Ott áll még mindig megdönthetetlenül, az ellene folyvást támasztgatott kételyek daczára az a nézet, hogy a negyedik evangyeliomot János apostol, a Krisztust legközelebről ismerhetett kedvenc tanítvány írta. És ebben Krisztus örök Istennek, az atyával egynek tartatik. Ott áll a Pápiás bizonyágtételné, melyből meggyőződhetünk a felől, hogy a Krisztus azon beszédei, melyek a kánoni első evangyeliomban foglaltatnak, Máté apostol által íratk. És ezekben egyebek közt azt mondja a Krisztus, hogy az atya, mindeneget átadott neki. De nézzük már minő hatása volt a szivekre az orthodoxia ama sarktanának. A történelem bizonyítja, hogy a merre csak elhatott az, a sziveket borított jég kéreg felolvadt, az erkölcsök megszélidültek nemesbültek, az Istennek lélekben és igazságban tisztelése meghonosult, az

Isten országa megjelent e földön, egy jóltevő nap hintette világosító és melegítő sugarait.

De nézzük az atheismus hatását is. Ki nem tudja, hogy a XVIII-dik században ama nagyobb hírű tudósok, kik oda kívántak hatni, hogy az orthodoxia tanaitól elidegenítsék a sziveket és azokba az atheistikus hitetlenség magvait plántálják be, előkészítői voltak a francia forradalomnak? Ki nem tudná, hogy a francia forradalom alatt a Frankhonban kitört anarchia öldöklő angyala akkor végezte legvérengzőbben irtóztató művét, mikor a tételes vallás lábbal tiportatván annak helyébe az atheismus ültettetett be? Ki nem tudná, hogy a legújabb időben a francia-poros háboru bevégezte után a Párisban kitört iszonyu jelenetek és hajmeresztő tettek az atheismus hiveinek művei valának? Ki nem tudná, hogy napjainkban is él és szervezve is van különböző országokban szétszórva egy társaság mély czélul a társadalom jelenlegi rendének felforgatását tűzte ki. Ez képezi lelkesedése tárgyát. És e társaság atheistikus irányzatú, mivel épen a keresztyén vallás minél előbbi eltörölését ohajtja, azt tekintvén amaz emberböldogító feladatának egyik főakadályaul? Tud, a történelem bizonyossága nyomán kénytelen az ember elösmerni, hogy tud az atheismus lelkesíteni, de istentelenségre.*)

A z o r t h o d o x i a farizeusokat képez, mondja a cikkíró. Gyakran halljuk ezt másoktól is. Vizsgáljuk meg, mi igaz van benne. Hogy hazánkban protestáns egyházunkban, a lelkészek és tanítók közt sok a farizeus, kétséget nem szenved. Egy változéka a farizeusságnak az mikor oly egyének, kik a biblia irányában támadó ellenséges állást foglaltak el, a biblia terjesztésével és fordításával foglalkoznak.***) Lehet-e kirivóbb képtelenséget és farizeusságot képzelni a világon, mint mikor oly tanítókul, kiknek rendeltetése a hitet tanítani, kiknek hivatása viszont az, hogy a hitet hirdetni szerteszét menjenek, oly egyének szerepeljenek, kik tagadják a csodák lehetőségét, s analfogva elszakadtak a hittől? Lehet-e iszonyubb farizeusság annál, ha azon lelkészek, kik midőn a templomból kiléptek, magán körökben gyűlésekben, hirlapi uton, tisztán emberi jellegűnek kiáltják a bibliát, a Jézus Krisztusra vonatkozó s egyéb csodás előadásokat mesés tartalmuaknak, magát a Jézus Krisztust mondahősnek mondják: a templomi szószékben, kegyes arczal, a szent lecke szavainak felvételekor, érveik támogatására az özvegyek árvák vigasztalása közben úgy hivatkoznak a bibliára, mint Isten beszédére? De vajjon az orthodoxia-é ennek az oka? Teljességgel nem. Mert tegyük fel, hogy az egyháztan egyszerűsítve csak három igen ésszerű tételből állana, pl. ebből 1) hiszem hogy van Isten. 2) hiszem hogy van az embernek lelke. 3) hiszem a halhatatlanságot; az egyház pedig önfentartása érdekében, megkivánná a lelkészeket és tanítókat, mivel megkivánni joga is van, hogy hirdessék és tanítsák e hittételeket: vajjon nem találkoznának-e oly lelkészek és tanítók, kik ama három tétel egyikét vagy másikat meggyőződésök szerint nem hirdethetnék, és mégis hirdetnék mivel az egyház által adott javadalmaktól elesni nem akarnak, nem farizeusság ez? Tegyük fel, hogy az egyház tanából ama három hittétel közül is kivetne egyet vagy kettőt is: nem találkozhatnának-e akkor is hasonló-

*) A lelkesítés szó helyett helyesebb a „feltüzelés“, a lelket tagadó elvnel a lelkesítés betüszereént nem alkalmazható. Szerk.

**) Kivéve ha üzleti, könyváruai czélból történik ily féle vállalat; az a könyv-kiadó vagy könyvkereskedő, a ki Renant Pressenssét, a Koránt és Zsoltárokat, Baurt és a bibliát bocsátja ki, s állítja kirakatába, farizeusnak nem mondható; ily vegyes vállalatok azonban, az igaz, a hit mellett sem bizonyítanak. Szerk.

kép farizeus a lelkészek és tanítók közt? Látni lehet tehát, hogy a lelkészek és tanítók farizeusságának okát nem lehet az egyháztanban keresni. Kétségkívül magokban a farizeusokban, azoknak anyagi haszonkeresésében keresendő az. Az egyháztant csak akkor lehetne okolni, ha ahhoz a lelkészek és tanítók annyira hozzá volnának kötve, hogy akaratjuk ellen is kénytelenek volnának tanítani azt. Ugy de ez nem úgy van. Mert ha valamely lelkész vagy tanító azt mondja, én bizony nem éneklek többé a Szent vagy örökké atya Ur Isten, Fiu Ur Isten, Szentlélek Ur Isten stb. éneket, nem hirdetem a Krisztus feltámadását, sőt azt sem, hogy van Isten, mivel nem hiszem ezeket, lemondok hivatalomról, vagy épen kilépek az egyházból: az egyház nem tartja őket vissza üstöknel fogva, nem kényszeríti akaratuk, s meggyőződésük ellenére őket az éneklésre és hirdetésre. Az egyház nem kovácsoltat bilincseket, nem rakat máglyákat a kebléből kilépni akarók számára.*) Ha tehát valaki olyan tudományt hirdet, mely ellenkezik meggyőződésével, annak hirdetése büne önmagát terheli, s ha retteg lelkésztársától, félvén hogy az elárulja, hadd rettegjen, bűnének érdemlett büntetése az. Az egyháztan csak annyiban oka a farizeusok létezésének, hogy van. De láttuk az imént, hogy akár minő egyszerű és ésszerű alakban léteznék is, léteznének mellette farizeusok is. De vajjon azért ne létezzék-e egyháztan, ne létezzék-e egyház, e sok tekintetben annyira szükséges intézmény? s vajjon azokat, kik köteleességek szerint fellépnek az egyháztan védelmére, csak azért mert fellépnek, kárhóztatnunk kell-e? Attól, hogy a tűz elhamvasztja az épületeket, a kitért árvíz elseprí a vetéseket, következik-e, hogy ne legyen tűz, ne legyen víz? kárhóztatnunk kell-e a kovácsot, lakatost, ki fuvóval éleszti a tüzet, hogy teendőit végezhesse, a kutásót, ki megbízatása folytán lemélyed a földbe, hogy vizet keressen és szolgáltatson megbízójának?

Az orthodoxia miatt fokonyként képtelenebbé lesz az egyházi rend a tudományos vizsgálódásra, szűk látkörű világnézetök gátolja a haladásban, mondja cikkiró.

Hasonló vád emeltetik közelebről maga ellen a protestans egyház ellen, gyakorta a modernizálók által, az mondatván, hogy a protestans egyház méltatlanul dicsekszik azzal, hogy pártolja a tudományosságot, mivel ime nem pártolja a modern míveltséget. E két vád mindenkében az a lényeges hiba van, hogy a modern műveltség egynek vétetik a míveltséggel, holott pedig mégha a valódi míveltség teljes criteriumával bírónak tekintetnek is az, úgy különbözik attól mint faj a nemtől. A modern míveltségen kívül, számos utai vannak a tudományos vizsgálódásnak és haladásnak. Ha a tudományos műveltség csak a modern míveltségben határozatnék: akkor azon tudományokért tekintélyben álló külföldi férfiak, pedig olyanok nagy számmal vannak, kik a modern világnézetűt elfordultak, míveltség nélkül valóknak volnának tartandók. Azonban az a dicsekvéssel emlegetett széles körű világnézet, csak is az atheus szempontjából olyan. A theisticus állásu theolog a maga ugynevezett szűk látkörénél jóval szűkebbnek tartja azt, mivel az a tudomány bebizonyultságával egyáltalában nem bír. S ha egy atheus azzal a theisticus álláspontra látköre ellen dicsekszik, a vakondokat juttatja eszünkbe, mely a mint durkálása közben a földszinére vetődék, elvisította magát hangoztatván „mily irtóztató itt a sötétség!” Ha pedig a még félig atheisticus álláspontru modernizálók panaszkodnak az

*) A tribunal inquisitionis középkori találmány az állami jelleget öltött pápaság kinövészerű találmánya. Szerk.

egyház ellen az ő világnézetök nem pártolása miatt: az egyház azt válaszolja nekik: mutassátok ki a lehetőséget arra, hogy az a tudat, melyet ti hangsúlyoztok összhangzásba hozható a hittal melynek fundamentomán állok én, s melyről öngyilkolás nélkül le nem szállhatok. De a tapasztalás azt bizonyítja, hogy ama modernizálók tudata a hittal nem hozható összhangzásba, elanynyira, hogy aki amához ragaszkodik, ettől elszakad. A hazai modernizálók maig sem váltották be hangzatos ígérteket a hittal az ő s s z e s modern míveltséggel összhangzásba hozatalát.

Igy állván a dolog, az egyház a modern világnézetet nem veheti pártfogás alá amiatt, hogy mig csak a hit teréről, eddigi fundamentomáról a valódi bebizonyult tudományosság fegyverei által le nem szorittatik, ön jellegéhez hűtelenné nem lehet. Azt azonban nem gátolja, és nem is gátolhatja, hogy a kebelbeli egyes lelkészek és tanítók ne foglalozzanak a modern világ nézet megismerésével. Csak azt kívánja meg, hogy a lelkészek és tanítók a modern világnézet miatt köteleességekbe ütköző eljárást ne kövessenek el. És ha ezt nem köteleznék is az egyház, a lelkiösmeretesség és erkölcsiség igenis megköveteli mindeniktől, hogy ha meggyőződése annyira megváltozik, hogy nem csak nem hirdetheti többé a hitet, hanem épen hajlamot érez magában arra, hogy fellépjen az ellen, mondjon le lelkési és tanító hivataláról, vonuljon vissza a térről, melynek meggyőződése változta miatt, többé már nem lehet embere.

Az orthodox annyira ragaszkodik a bibliához, hogy ha annak egy tételéből ki lehetne sütni, hogy az ember szénát eszik, megkivánná hogy az emberek szénát egyenek. A Bálám szamarának emberihangoni megszólalásától fogva mindent, mi a bibliában előadatik, megtörténtnek hisz. Igy jellemzi cikkiró az orthodoxot. E jellemzésben oly nagy az auxesis, hogy ha én a helyett, hogy föntebb azt mondtam, hogy cikkiró fogalmi zavarban van, azt állítottam volna, hogy cikkiró megzavarodott elméjében, az általam használt auxesis aligha hasonlítottatnék az övéhez. Hogy a föld kerekességén, valamennyi orthodox keresztyén felekezetek hivei közül található-e csak egy is, ki annyira hozzátapadt a biblia betűihez, hogy a cikkiró állítása ráilleszhető, nem tudom, de nem hiszem. Azt tudom, hogy a magyarhoni protestánsok közt olyan nincsen. Mert mi eléggé szabad s még az elfogulatlan modernizálók által is méltányolható állást foglalunk el a biblia, irányában. Én a magam részéről így gondolkodom: „a teljes szentírás isten lelke vezérlete alatt állott férfiakról iratott s azért hasznos a tanításra, a feddésre, a megjobbításra, a fenytékre mely igazságban vagyon. Hogy tökéletes legyen az isten embere, minden jó cselekedetre tökéletesen felkészítettet.” (2. Tim. 3, 16. 17.) — De az isten lelkének velök való közölteése nem vetkeztette ki a biblia írókat saját alanyiságukból, nem tette őket emberfeletti lényekké. Az isten lelke nem pillanatszerűleg ragadta meg őket úgy hogy irataikban sugalmazónak volna tekintendő, hanem rendesen velök vólt, lelkesítette őket az istenire irányult törekvéseikben; fokozta a felfogó képességeket, úgy hogy az istenit jobban átláthatták, és oly ismeretre juthattak, melyekre a pusztá emberi ész által nem fogtak volna eljuthatni. De az isteni léleknek ezen felfogásukat fokozó munkássága csak az istenneli közösségben lételem eszközlésére szükséges dolgokban történt, tudniillik a valódi erkölcsiség, és a mi nélkül ez elő nem állhat, a hit dolgában. Minden egyéb tárgyakra vonatkozó ismereteiket (például a geographicumokat, physicumokat, historicumokat stb.) épen úgy szerezték a biblia írók, mint bármely más ember szokta szerezni, tudniillik látás,

hallás, olvasás, tanulmányozás útján. És mindezekben csalatkozhattak is. Abból azonban, ha a szent író valamely emberi uton szerzett ismeret-tárgyban, például valamely historicumban csalatkozott, épen nem következik, hogy előadása nem felelt meg az általa kitűzött vallásos czélnak, s hogy tehát az oly előadásnál nem állhatott az isteni lélek behatása alatt. Ha tehát már a történetek megismerésében, s tehát előadásában is csalatkozhattak a szentírók: akkor a szentirat olvasójának teljes jogosultsága van arra, hogy itészileg nyomozódjék a felől, vajon a szentíró által előadott esemény, például a csoda megtörtént-e és ugy történt-e mint a szentíró előadja. Én a csoda események vizsgálatánál szükségesnek tartom a következők tekintetbe vételét: 1) Vajon a csodát lehet-e vinni az isteni bölcseségre. Mert mindenhatóságánál fogva előállithatta ugyan azokat az Isten, a természetben munkálkodó erők mellett újabb erőket hozván mozgásba: de bölcsesége épen ugy korlátozhatta őt abban, emberileg szólva, mint az embert az ő erőtlensége szokta korlátozni. 2) Tekintetbe kell venni a csoda esemény megtörténte és írásba foglaltatása közti kortávolságot, s általában minden körülményt, a mely csak befolyással lehet az afelől ítélettelre, hogy a bibliai csodát tartalmazó történeti előadás minő fokán állhat a hitelességnek. Már az ó szövegségi történelmi könyveket illetőleg teljes biztossággal állithatjuk, hogy némelyek azok közül több nemzedékekkel vagy épen századokkal később irattak a bennök előadott események történése; s hogy az ily események ismerete, míg írásba nem foglaltattak, csak a fenntartó szájhagyomány csatornáján tovább tovább folydogálás útján maradt fenn; ugyde ekkép az események történeti vonási közzé nem történeti, valótlán vonások is tapadhattak. Azt is bizton állithatni, hogy a legtávolabbi őskor emberei hajlandók voltak a nagyobb szerű természetes eseményeket rendkívüli isteni beavatkozás eredményeül tekinteni. Ezeknél fogva nem feltehető, hogy a több nemzedékekkel, vagy épen századdal előbb történt esemény a későbbi szentíró látkörében már nem egészen történeti minőségben jelent meg, hanem kisebb nagyobb mértékben változtatva, s néha talán a természetes csodássá átalakítva. A szentíró pedig ugy fogadta azokat, mint mások is beszélték. Mert a szentíró nem birhatott a mai kort jellemző itézi éles megkülönböztető képességgel, az isteni lélektől sem segítettett a történeti ismeretszerzésben. Mert az isteni lélek csak annyiban hatott rá, hogy ő a felvett történeti adatokat, akár valódi történeti azok, akár nem, ugy szője be előadásába, hogy előadása a vallásos erkölcsi czélnak megfeleljen. Innen az ó szövegségi történeti könyvekbe foglalt csodákat illetőleg nem egyszer előfordulhat az az eset, hogy azok olvasásánál az orthodox hívő is jogosultnak tartja magát arra, hogy a csoda megtörténte, s épen az előtte fekvő előadás szerinti megtörténte felől kételkedjék. De egészen másképen áll a dolog az ujszövegségi történeti könyvekre nézve. Mert ezek a bennök előadott eseményekkel egykoru szerzőktől származtak, némelyek épen olyanoktól, kik szereplőleg is befolytak az előadott eseményekbe. E könyvek tehát a történeti hitelesség kellő magaslatán állanak. E könyvek hitelessége ellen nem lehet érvelni felhozni, sem azt, hogy néha midőn két vagy több szentíró is ugyanazon eseményről szól, némi ellentétet lehet felfedezni előadásaikban (mivel az ily ellentételek csak a kisebb fontosságú eseményekre tartoznak, és a tapasztalás is azt bizonyítja, hogy ha valamely nagyobb szerű esemény többek előtt történik, a szem és fülünk a látottat és hallottat nem mindenben egyformán fogják fel) sem azt, hogy mikor a különböző írók ugyanazon személyről vagy tárgyról szólnak is, mást mást adnak elő

(mivel a tárgy megválasztás, mellőzés vagy hangsúlyozás az írói céltól szokott feltételezteni). Így tehát, ha van bármely régi történelmi munka, mely igényelheti azt, hogy hitelesnek tartassék, bizonyosan igényelhetik ezt az ujszövegségi történelmi könyvek. Figyelembe veendő az ujszövegségben előadott csodákra nézve az is, hogy a váltság művének létrehozását, és, hogy az emberek a váltság áldását élőhitnél fogva elsajátíthassák, a hitnek természetfeletti események láttatása által is gerjesztését méltán vihetjük az isteni bölcseségre. Azért bizton megnyughatunk abban, hogy megtörténtek a váltság tények, s általában azon nagyszerű csodák és egyéb események, melyek az ujszövegségi könyvek lapjain fel vannak jegyezve, ha bár nem állithatjuk is, hogy azok mindenben, és egész a legkisebb részletességéig épen ugy történtek, a mint fel vannak jegyezve.

Az orthodox előtt ha valaki a hagyományos hitből csak egy jótát is elhagy, eretnek, üldözendő. Ezt se most halljuk először. A magyarhoni modernizálóknak kedvenc témája az orthodox egyház türelmetlenségéről panaszkodni. Nem azért teszik pedig ezt, mintha tényleg tapasztalnék az egyház türelmetlen voltát. Sokkal inkább az az öntudat mondatja ezt velök hogy az ő felléptök összeütközésben áll a hittel, melyen mint fundamentumon áll az egyház, és nem lehetetlen, hogy az egyház elébb utóbb feleletre vonja őket.

Az egyház nem mutatta magát türelmetlenség irányukban eddigéig. És ez helyezten történt. Mert az egyház az istent cselekedetiben utánozni tartozó hívők társaságából állván, követni tartozik istent a hosszú t ü r é s b e n, várván hátha még megváltoznak azok, kik most a hit ellen, különben nem rosz akaratból, buzgólkodnak, és a Krisztust kergető Saulusokból a hit legbuzgóbb apostolai állnak elő. De a modernizálók se feledjék, hogy az egyház türelme nem kifogyhatatlan, s neki azt hogy fundamentoma a hit elpusztíttassék, tétlenül elnéznie nem lehet. Hogy mennyire alaptalan czikkírónak most tárgyalásom alá vett tétele, senki sem tudná jobban megbizonyítani, mint megbizonyította önmaga, azt adván czikkében föntebb elő, hogy protestáns lelkészeink évtizedek óta nem ismerik az orthodoxiát, nem dédelgették a századok lomtárába került dogmákat, hanem a helyett a hazafias lelkesülést ápolták és ezért jóhirben állottak. Mert ezen előadásból világosan látszik, hogy lelkészeink nem csak egy két jótát hagytak el a hagyományos hitből, hanem azt egészen is elhagyták és mégis nemcsak hogy nem üldöztettek, nemcsak hogy egy hajszál sem görbült meg a fejkön, de sokkal inkább még jó hirben állottak a miatt. Így verte le ismét czikkíró egyik tételével a másikat Ugy látszik, hogy mikor czikkíró szakított a hittel, a következetesen gondolkodó észszel is szakított.

A magyarhoni protestáns lelkészek évek óta nem a századok lomtárába került dogmák dédelgetésében hanem élő hit hazafias lelkesülés ápolásában találták feladatukat. Mikor én e sorokat először olvastam, erősen arczomba szökelt a vér. Mert noha több mint három évtized óta járok a lelkészi pálya rögös után, nem emlékezem, hogy bármely ellenségünk is annyira arczul vert volna minket szegény protestáns lelkészeket, mint czikkíró azon szavaival melyekkel épen dicsérni akart minket. Mert nyilván évek óta tartó köteleesség mulasztás bűnével vádoltatunk azokban. Mert nincs köztünk senki, ki ne tudná, hogy az egyház nem hazafiság idomító intézet.*) Tudja

*) De azért a köteleesség tudatát és érzetét elevenítő egyház tagjai, a valódi keresztyének egyszersmind a legjobb hazafiak is. E tekintetben a magyar prot. orthodox egyház öntudatosan hivatkozhatik multjára is. Szerk.

minden lelkész, hogy az egyháztagnak véres verejtékkel szerzett filléreiket magoktól elvonva, nem azért fordítják a lelkész fizetésére, hogy őket csak hazafiságra lelkesítse, az egyházi főhatóság nem azon megbizással bocsátja ki a lelkészt, hogy csak a hazafias lelkesülés ápolásában keresse és találja fel feladatát, hanem oly kötelezéssel bocsátja ki, hogy hirdesse a Krisztust, és pedig a megfeszítettet, s a Krisztusban hitet igyekezzék élővé, azaz mindenféle erkölcsi cselekedetekben és érzületekben, nemcsak a hazafias lelkesülésben nyilatkozóvá tenni, a hivek üdvé érdekében. S ha mi ezt nem tettük: kötelesség mulasztó szolgálunk, méltók arra, hogy feleletre vonassunk. De nem áll ama dicséretünkre czélzó vád. Mert mindenki tudja, hogy valamennyi protestans lelkész, legalább az ünnepnapokon alkalmoszerűleg szokott dogmatizálni, mivel az csaknem kikerülhetlen; tudja azt is mindenki, hogy az Urvacsorája kiszolgáltatása alkalmával minden lelkész felteszi a három kérdést, melyekbe a protestans orthodoxia főbb tételei foglaltnak, és ezekre maga is elmondja: hiszem és vallom mindezeket. Avagy nem dogmatizálás-é ez?

Bocsásson meg nagy tiszteletű szerkesztő ur, bocsásson meg tisztelet olvasói e lapnak, ha nagyon hosszúra nyult levelem a miatt, hogy az ominosus cikk minden tételét méltatni akartam s arra vonatkozólag a magam gondolatit bővebben felmutatni. Az egész cikkről nekem ez az értelmem: Abban egyetlen egy tétel sincs, mely egész kiterjedésében véve megállhatna az ész, az igazság és az erkölcsiség ítélőszéke előtt. Az egész cikk

roszakaratu ráfogásoknak, megtámadásoknak, fogalomzavaroknak, önmagával nem egyszer ellenmondásba bonyolódó együgyűségre s mégis nagy lelki gögre mutató tételeknek csodálatos zagyvaléka, a birlapi irodalom valóságos csodaszülöttje.

Czikkiró azt állította az „Evangeliumi Protestans Lap” szerkesztőjéről és munkásairól, hogy belekapaszkodtak a korszellem gyorsan haladó kerekébe, hogy visszatartóztassák azt. Én pedig azt mondom czikkiróról, hogy ő vakdühödötten neki gyürkődött, hogy saját vállalival is tolva siettesse a korszellem gépezetét; de vigyázatlan volt, nem nézte meg hova dőljön, a gépezet elcsipte a fejét, kitépte melléből a szívet. Innen van, hogy ő annyira ész nélkül mindent összevissza zavar és oly szivtelenül gázol a más becsületében, léha könnyelműséggel sértegeti a közvállalásos érzületet.

Kérelem: Azon aláíró urakat, számszerint 39-en, kiknek lapunk számai eleitől fogva küldettek miután név-aláírásukkal megrendelték, tisztelettel kérem, legyenek szivesek az előfizetési díjt félévre 3 frt, a szerkesztőséghez postai utalványon beküldeni.

Uj előfizetőknek még teljes példányokkal szolgálhatunk.

Szerk.

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó

H I R D E T M É N Y.

PÁLYÁZAT.

A **mike-péres**i ref. egyházban megürült nagyobb **fitanítói-kántorsági- és orgonistasággal egybekötött állomásra.** Évi fizetés: alkalmas két szoba, konyha, kamara s egy pinczével ellátott lakáson kívül:

1-ször. 120 o. é. frt. és 200 frt. orgona alap évenkénti, — most 8%-os kamatja, 6 frt kivételével. — 2-ször. Buza: 6 köböl 2 véka a magtárból, 2 véka örölve a malomvámából; rozs 5 köböl 2 véka; árpa 11 köböl. — 3-ször. Egy negyed telek föld, legelőilletőséggel; egy-egy vékás lucernás és kender föld, ezeknek adóját az Egyház fizeti; 2 hold Synay-alap-föld haszonélvezete. — 4-szer. Földek munkáltatása helyett 15 o. é. frt. — 5-ször. Két öl kemény tűzifa. — 6-ször. A gyermekek, számuk 50 — 60 közt, fizetnek egyenként egy véka rozst, fél véka árpát, egy csirkét; pénzt a 3 felső osztályban 75, — a 4-dik osztályban 60 krt. — Minden 20 gyermek után egy díj nélkül tanítandó. — Vasárnapi iskolások tanításáért ez időszertint adatik 20 o. é. frt. — Kis halott temetéstől 50 kr. nagy halottól egy o. é. frt fizettetik.

Kötelességei: a fiiskola 4 felső osztályát az előirt s előirandó tantervek szerint ide értve a kertészetnek a faiskolában gyakorlatilag tanítását is — tanítani, temetések és isteni tiszteletek alkalmával a kántori s orgonistai teendőket végezni; a canonica órákon, esetleg máskor is, predikálni; a vasárnapi iskolásokat tanítani, végül az ünnep-követeket ellátni.

Pályázók kérvényeiket s képesített voltukat igazoló okmányaikat folyó évi márczius 20-ig hozzám bérmentve beküldeni sziveskedjenek. — Mike-Péresen (u. p. Debreczen) 1875. Február 1.

2. 1—3.

Nagy Lajos, sk. ref. lelkipásztor.